

דבר העורכת

גלי המחאה שפרצו באיראן לאחר פרסום תוצאות הבחירות שנערכו במדינה ביוני 2009, הזכירו לאחדים את ראשית המאורעות שהובילו, בסופו של דבר, למהפכה האסלאמית באיראן. במלאות שלוש שנים שנה למהפכת 1979, החלטנו להקדיש את הגיליון הזה של ג'מאעה לנושא האיראני.

גיליון י"ח, המונח לפניכם, עוסק ברובו בחברה, בכלכלה ובתרבות באיראן במאות התשע-עשרה והעשרים. מאמרה של ליאורה הנדלמן-פעבור עוסק בנשים באיראן. מאמר זה ממשיך את הדיון שהחל בפרסומים קודמים בג'מאעה: במאמרה המתורגם של אפסנה נג'מאבאדי (בגיליון ד') וברשימות הביקורת על יצירותיהן האוטוביוגרפיות של איראניות גולות (בגיליון י"ז). הנדלמן-פעבור מרחיבה את הרעיונות שהציגה ברשימת הביקורת שלה על הספר פרספוליס (בגיליון הקודם), באמצעות דיון מקיף בצמיחתה של עיתונות הנשים באיראן. במאמרה דנה הנדלמן-פעבור בשימוש שעשו נשים איראניות במדיום העיתונאי בראשית המאה העשרים ובמהלך המהפכה החוקתית באיראן, ובהיותו זירה ייחודית להשמעת קולן ולהפצת דעותיהן ויצירותיהן. היא מאתגרת פעם נוספת את הייצוג השכיח של הנשים האיראניות כסובייקטים סבילים ומראה כיצד הן הנכחו עצמן בזירה הציבורית.

גילויי מחאה עממית באיראן לא החלו במהפכות במאה העשרים – במהפכה החוקתית ובמהפכה האסלאמית – ולא הסתיימו בהן. משה אהרונוב דן במאמרו ב'פוליטיקה מלמטה' באיראן בתקופת שלטונה של השושלת הקג'ארית באמצע המאה התשע-עשרה. אהרונוב מציג את מחאתם, האלימה לפרקים, של תושבי העיר שיראז – אנשי הבזאר ואנשי השוליים החברתיים. הוא מנסה להוכיח שלמרות היעדרם של מוסדות פוליטיים עירוניים רשמיים ושל תודעה מעמדית בקרב הקבוצות החברתיות הללו, ולמרות תלותם בבעלי הכוח, פעלו הכפפים לקידום עקרונות של כלכלה מוסרית, כלכלה שתתן את העוול החברתי שהם סברו שהעילית השלטת בשיראז גורמת להם. מאמרו של אהרונוב שופך אור על תפקידם הפוליטי-חברתי של המודרים ותורם תרומה חשובה לחקר ההיסטוריה הפוליטי-חברתית בשיראז. מעבר לכך, מספק המאמר הצצה להתארגנות מקומית מוקדמת, התארגנות שניתן לקשור, גם אם לא באופן ליניארי, לרפואי התנגדות שאפיינו גורמים איראניים במחאות שהתרחשו במדינה הפרסית שנים אחר כך.

מאה שנים מאוחר יותר פרצה באיראן מחאה סוערת נוספת. ליאור שטרנפלד בוחן את שנות כהונתו של מוחמד מס'דק בראשות ממשלת איראן באמצע המאה העשרים, בשנים שבהן התעצב ברחבי המזרח התיכון המאבק לדה-קולוניזציה מול בריטניה וצרפת. הדיון ברמותו של המנהיג המוסלמי הראשון שהצליח לגבור על

בריטניה, ולו לפרק זמן קצר, ושילם על כך בהדחתו, מעניין כשלעצמו, אך מעניינת עוד יותר התופעה שהמחבר מציע לכנות 'מסדקזם'. במאמרו פורץ שטרנפלד את גבולות הדיון שנערך עד כה ברמותו של מסדק, ובוחן כיצד נדר הרעיון שעמד מאחורי המאבק שניהל מסדק באיראן, וכיצד הגיע, עם מסדק עצמו, למצרים. שטרנפלד מתחקה אחר הדרך שבה הובנתה פרשת מסדק במצרים, בייחוד לאחר ביקורו של ראש ממשלת איראן בקהיר. המאמר מציע, לראשונה, לבחון את השלכות הפרשה על עמים ומנהיגים באזור, ובייחוד על מאבקם של המצרים באימפריאליזם הכלכלי הבריטי.

מערכת ג'מאעה בחרה לתרגם הפעם את מאמרו של סהראב בהדאד 'אוטופיה במחלוקת: כלכלה אסלאמית באיראן המהפכנית' (1994). מאמר זה הוא אחד המאמרים המקיפים ביותר על התשתית הרעיונית של הכלכלה האסלאמית, וכפי שמסביר אמיר קולנר בהקדמה שחיבר למאמר המתורגם, ספרות המחקר בתחום זה מצומצמת ביותר. מאמרו של בהדאד מציג את מגוון הגישות לארגון החברתי של יחסי הייצור שהוצעו באיראן המהפכנית, ומשווה ביניהן. בהדאד מראה כיצד הכריעו בסופו של דבר מגניהן השמרניים של המסורת האסלאמית והכלכלה החופשית את המנהיגים הפופוליסטים. במדור התרבות שתי סקירות. עמי אלעד-בוסקילה פותח בפני קוראי ג'מאעה צוהר ליצירותיו ותפיסותיו של הסופר הסודאני הנודע, אל-טייב סאלח, שהלך לעולמו לפני יותר משנה. אלעד-בוסקילה, שנפגש עם סאלח בהזדמנויות שונות, מאפשר להתוודע לגדולתו של הסופר שנחשב ליוצר המייצג את הספרות הסודאנית המודרנית יותר מכל סופר אחר. הסקירה השנייה, פרי עטו של ח'ליל דהאבשה, מציגה כמה ספרים שעניינם היחסים המורכבים שבין הסונים והשיעים במזרח התיכון, פרי עטם של מחברים משני הזרמים.

מחצית מביקורות הספרים עוסקות הפעם בספרים שעניינם בנייתה של מדינת ישראל (והבנייה בנייתה בשיח המחקרי). הלל כהן, מיכאל פייגה, עאדל מנאע ובני נוריאלי מתכתבים עם התזות, עם המתודולוגיות ועם המסקנות המוצגות בספרים שהם מבקרים ומתווכחים אתן. הם דנים בפעילות הממסד והאקדמיה בישראל בסוגיית יחסי יהודים-ערבים בארץ ישראל בכלל ובערים מעורבות בפרט, ומאתגרים את מחברי הספרים בפרשנויות משלהם. הביקורות האחרות מגוונות: חגי רם קורא לקריאה אחרת של המאמרים בספר זמן איראן, חגית נול מציגה את מעלותיו ומגרעותיו של הספר חיי איסמעיל פריק פשה, ודינה לגל בודקת כיצד נדונים תהליכי הפיכת הסופיות לזרם מרכזי בארץ ישראל הביניימית בספרה של דפנה אפרת.

גיליון זה הוא פרי עמלו הממושך והמאומץ של צוות שכמה מחבריו פרשו מהמערכת בינתיים. זהו המקום להודות לליאור שטרנפלד, לח'ליל דהאבשה ולניבה סימון על ההשקעה הרבה ועל תרומתם החשובה לג'מאעה. גיליון י"ח הוא הגיליון האחרון שבעריכתו השתתפה אדוה כהן-זמיר. אדוה ערכה את ג'מאעה כשנתיים

האחרונות, ובתפקידה זה העשירה את כולנו ביכולותיה האנליטיות הבלתי רגילות, בחשיבתה המקורית ובעבודתה היסודית. הרף הגבוה שהעמידה אדוה ימשיך להיות נר לרגלנו. בגיליון זה אנו נפרדים גם מד"ר דניאלה טלמון-הלר, העורכת המדעית של חמשת הגיליונות האחרונים של ג'מאעה. דניאלה שקדה על פיתוחו של ג'מאעה ועמלה לשמור על איכותו הבלתי מתפשרת. היא הנחילה לכולנו את עקרונות העבודה היסודית והמעמיקה שהביאה עמה, ואלה ימשיכו ללוות אותנו גם בעתיד. אנו מאחלים לכל אחד מהפורשים הצלחה בעשייתו החדשה.

עם יציאתו לאור של גיליון זה, אנו שמחים לבשר על השקתו הקרובה של אתר האינטרנט החדש של ג'מאעה. האתר יסייע לנו להפיץ את המחקרים החשובים המתפרסמים בכתב העת בקרב קהל קוראים רחב יותר; הגולשים בו יוכלו לאתר במהירות כל מאמר שהתפרסם בג'מאעה בעבר ואף לחוות את דעתם עליו. כך ניצור, אנו מקווים, שיח אקדמי פורה.

בימים אלו מסתיימת תחרות המאמרים השנתית של ג'מאעה. בשנתיים האחרונות חלה עלייה ניכרת במספר המאמרים שהשתתפו בתחרות, ואנו מברכים את עשרות החוקרים הצעירים ששלחו אלינו את רשימותיהם. את אחד המאמרים הזוכים לשנת 2009 תוכלו למצוא בגיליון הבא, גיליון י"ט.

שולי זילברפרב